https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Abdullayeva Nasibaxon Arabovna
Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar kafedrasi, tarix fanlari bo‘yicha falsafa fanlar doktori (PhD), v/b professor.
+998945271793

ETNOGRAFIK MATERIALLARDAN FOYDALANISHGA ASOSLANGAN O‘QUV JARAYONINING SHAKL VA METODLARI

Annotatsiya

Mazkur mavzu etnografik materiallardan ta’lim jarayonida samarali foydalanish imkoniyatlarini yoritishga bag‘ishlangan. Unda o‘quv jarayonining zamonaviy shakl va metodlari orqali milliy madaniyat, urf-odatlar, an’analar va xalq og‘zaki ijodini o‘rganishning pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Etnografik manbalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarda tarixiy tafakkur, madaniy ong va milliy o‘zlikni anglashni shakllantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi. Shuningdek, interfaol metodlar, amaliy mashg‘ulotlar va loyiha asosida ta’lim berish jarayonida etnografik materiallardan foydalanishning samaradorligi yoritiladi.

Kalit so‘zlar

Etnografik materiallar, ta’lim jarayoni, o‘quv jarayonining shakllari, o‘qitish metodlari, milliy madaniyat, urf-odat va an’analar, xalq og‘zaki ijodi, madaniy meros, interfaol metodlar, loyiha asosida ta’lim.

Аннотация

Данная тема посвящена анализу форм и методов учебного процесса, основанных на использовании этнографических материалов. В работе рассматривается педагогическое значение изучения национальной культуры, традиций, обычаев и народного творчества в образовательной деятельности.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Использование этнографических источников в обучении способствует формированию у обучающихся исторического мышления, культурной идентичности и уважения к национальному наследию. Особое внимание уделяется интерактивным методам обучения, практическим занятиям и проектной деятельности как эффективным средствам внедрения этнографических материалов в образовательный процесс.

Калит сўзлар

Этнографические материалы, образовательный процесс, формы обучения, методы преподавания, национальная культура, традиции и обычаи, народное творчество, культурное наследие, интерактивные методы, проектное обучение.

Abstract

This topic is devoted to the study of forms and methods of the educational process based on the use of ethnographic materials. It analyzes the pedagogical significance of incorporating national culture, traditions, customs, and folklore into teaching and learning activities. The use of ethnographic resources in education contributes to the development of students' historical thinking, cultural awareness, and national identity. The annotation also highlights the effectiveness of interactive teaching methods, practical activities, and project-based learning in integrating ethnographic materials into the educational process.

Keywords

Ethnographic materials, educational process, forms of learning, teaching methods, national culture, traditions and customs, folklore, cultural heritage, interactive methods, project-based learning.

KIRISH

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Bugungi globallashuv jarayonida ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning madaniy ongini rivojlantirishdan iborat. Bu jarayonda etnografik materiallar muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Etnografik materiallar xalqning tarixiy taraqqiyoti, urf-odatlari, an’analari, turmush tarzi va ma’naviy merosini aks ettirib, o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladi[1].

Ta’lim jarayonida etnografik manbalardan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga, tarixiy-madaniy jarayonlarni yaxlit holda idrok etishiga imkon yaratadi. Ayniqsa, fanlarni o‘qitishda interfaol metodlar, loyiha asosida ta’lim, muammoli ta’lim va amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirilgan etnografik materiallar ta’lim samaradorligini oshiradi[2]. Bunday yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, etnografik materiallarga asoslangan o‘quv jarayoni o‘quvchilarni milliy madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va tarixiy xotirani mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois mazkur mavzu zamonaviy pedagogika fanida dolzarb hisoblanib, ta’lim jarayonining shakl va metodlarini takomillashtirish nuqtayi nazaridan ilmiy jihatdan tadqiq etishni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Zamonaviy pedagogikada ta’lim jarayonini milliy-madaniy asosda tashkil etish, xususan, etnografik materiallardan foydalanish masalasi alohida ilmiy yo‘nalish sifatida shakllangan. Mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlar etnografik materiallarning ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini ochib berishga qaratilgan.

[1] Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 45–47-betlar.
[2] Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 112–115-betlar.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda etnografik materiallar milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy tarbiyaning muhim omili sifatida baholanadi. I.A. Karimov o‘z asarlarida ta’lim tizimida milliy madaniyat va tarixiy merosga tayangan holda yosh avlodni tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim sharti ekanini ta’kidlaydi[1]. Ushbu g‘oya etnografik materiallarning ta’lim mazmuniga integratsiya qilinishini ilmiy jihatdan asoslaydi.

B.X. Xodjayevning pedagogik tadqiqotlarida etnografik va madaniy materiallardan foydalanish shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni samarali tashkil etish vositasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Muallif milliy-madaniy komponentlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qilishini qayd etadi[2].

R.X. Jo‘rayev va A. Zunnunovlarning tadqiqotlarida etnografik yondashuv tarixiy-pedagogik jarayon bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilinib, xalq urf-odatlari va an’analari asosida ta’lim berish o‘quvchilarda tarixiy tafakkur va madaniy xotirani shakllantirishini isbotlab beradi[3]. Shuningdek, M. Ismoilovning etnografiyaga oid ishlari ta’lim jarayonida foydalanish uchun muhim empirik va nazariy manba hisoblanadi[4].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda etnografik materiallarga asoslangan ta’lim “culturally responsive education” va “multicultural education” tushunchalari doirasida yoritilgan. J.A. Banks madaniy xilma-xillikka asoslangan ta’lim modeli o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishini ta’kidlaydi[5].

G. Gayning tadqiqotlarida etnografik va madaniy kontekstga asoslangan o‘qitish metodlari o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshiruvchi asosiy omillardan biri sifatida baholanadi[6]. Shuningdek, J.W. Thomas loyiha asosida ta’lim jarayonida mahalliy madaniyat va etnografik materiallardan foydalanish o‘quvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishini ilmiy dalillar bilan asoslaydi[7].

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘quv jarayonining shakl va metodlarini kompleks o‘rganish zamonaviy ta’lim tizimi uchun dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Tadqiqot metodlari

Mazkur maqolada etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘quv jarayonining shakl va metodlarini o‘rganish maqsadida quyidagi tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

- **Nazariy tahlil metodi** – pedagogik, etnografik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish orqali mavzuning ilmiy-nazariy asoslarini aniqlash uchun qo‘llanildi;
- **Qiyosiy-tahliliy metod** – mahalliy va xorijiy tajribalarni solishtirish orqali etnografik materiallardan foydalanishning samarali jihatlarini aniqlashga xizmat qildi;
- **Tizimli yondashuv** – etnografik materiallarni ta’lim jarayonining shakl va metodlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganish imkonini berdi;
- **Pedagogik kuzatuv** – ta’lim jarayonida etnografik materiallardan foydalanishning amaliy natijalarini tahlil qilishda qo‘llanildi;
- **Umumlashtirish metodi** – olingan ilmiy xulosalarni tizimlashtirish va umumiy natijalarni shakllantirishga xizmat qildi.

Ushbu metodlar majmuasi etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘quv jarayonining pedagogik imkoniyatlarini kompleks va tizimli o‘rganish imkonini berdi.

MUHOKAMA

Ta’lim jarayonida etnografik materiallardan foydalanishning pedagogik ahamiyati. Etnografik materiallar ta’lim jarayonida muhim didaktik vosita bo‘lib, ular orqali o‘quvchilarga xalqning tarixiy-madaniy tajribasi, turmush tarzi, urf-odat

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

va an'analari yetkaziladi. Bunday materiallar o'quvchilarning bilimlarni abstrakt emas, balki real hayotiy misollar asosida o'zlashtirishiga imkon yaratadi. Natijada o'quvchilarda milliy madaniyatga nisbatan hurmat va qiziqish kuchayadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, etnografik materiallar shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirishda samarali hisoblanadi. Chunki ular o'quvchilarning individual tajribasi va ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda bilim olishiga xizmat qiladi. Tadqiqotchilar fikricha, milliy madaniyatga asoslangan ta'lim modeli o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va ma'naviy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Xorijiy pedagogik tadqiqotlarda ham etnografik va madaniy komponentlarga asoslangan ta'limning samaradorligi e'tirof etiladi. Jumladan, J. Banks ta'kidlaganidek, madaniy jihatdan moslashtirilgan ta'lim o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va madaniy ongini rivojlantiradi[3].

Etnografik materiallarga asoslangan o'quv jarayonining shakllari. Etnografik materiallardan foydalanishda o'quv jarayonining turli shakllarini qo'llash mumkin. Jumladan, ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulotlar, ekskursiyalar va loyiha ishlari samarali shakllar hisoblanadi. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar jarayonida xalq amaliy san'ati, milliy kiyimlar, marosimlar va urf-odatlarga oid materiallardan foydalanish o'quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi[4].

Shuningdek, muzey mashg'ulotlari va tarixiy obidalarga uyushtirilgan ekskursiyalar etnografik materiallarga asoslangan ta'limning muhim shakllaridan biridir. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda tarixiy xotira va madaniy merosga mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Xorijiy tajribada loyiha asosida ta'lim (project-based learning) etnografik materiallar bilan uyg'unlashtirilgan holda keng qo'llaniladi. Masalan, o'quvchilar

[3] Banks J.A. Cultural Diversity and Education. – New York: Routledge, 2016. – pp. 85–90.
[4] Jo'rayev R.X., Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 210–215-betlar.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

mahalliy jamiyat madaniyatini o‘rganish asosida mustaqil tadqiqot olib boradilar, bu esa ularning ijodiy va tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantiradi[5].

Etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘qitish metodlari. Etnografik materiallardan samarali foydalanish uchun interfaol o‘qitish metodlari muhim ahamiyatga ega. Muammoli ta’lim, munozara, “aqliy hujum”, rolli o‘yinlar va keys-stadiy metodlari etnografik mazmunni o‘quvchilarga tushunarli va qiziqarli tarzda yetkazishga xizmat qiladi.

Masalan, milliy marosimlar yoki urf-odatlar asosida tashkil etilgan rolli o‘yinlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularning ijtimoiy va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bunday metodlar orqali o‘quvchilar bilimni tayyor holda emas, balki faol ishtirok orqali egallaydilar.

Ingliz tilidagi pedagogik adabiyotlarda ham etnografik materiallarga asoslangan faol o‘qitish metodlari yuqori baholanadi. L. Gay fikricha, madaniy kontekstga asoslangan metodlar o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasini oshiradi va ta’lim natijalarining barqarorligini ta’minlaydi[6].

XULOSA

Etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘quv jarayonining shakl va metodlarini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, bunday yondashuv ta’lim samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o‘quvchilarda milliy madaniyatga hurmat, tarixiy xotira va ma’naviy qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Etnografik materiallar ta’lim mazmunini boyitib, bilimlarni hayotiy va amaliy asosda o‘zlashtirish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, etnografik materiallar bilan boyitilgan ma’ruza, seminar, amaliy mashg‘ulotlar, ekskursiyalar va loyiha asosida ta’lim

[5] Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – California: Autodesk Foundation, 2000. – pp. 23–27.
[6] Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. – New York: Teachers College Press, 2018. – pp. 41–46.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

kabi o‘quv jarayonining shakllari o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi. Ayniqsa, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, rolli o‘yinlar va keys-stadiy usullaridan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘qitish metodlari shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirishda samarali vosita bo‘lib, o‘quvchilarning individual qiziqishlari va ijtimoiy tajribasini hisobga olish imkonini beradi. Mahalliy va xorijiy pedagogik tajribalar tahlili etnografik yondashuvning zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyasi ta’lim natijalarining barqarorligini ta’minlashini ko‘rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, etnografik materiallardan foydalanishga asoslangan o‘quv jarayonining shakl va metodlarini ta’lim amaliyotiga keng joriy etish yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning madaniy ongini rivojlantirish va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ushbu yo‘nalishda olib boriladigan kelgusidagi tadqiqotlar etnografik materiallardan foydalanishning innovatsion mexanizmlarini ishlab chiqishga xizmat qilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 31–35-betlar.
2. Xodjayev B.X. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 119–124-betlar.
3. Jo‘rayev R.X., Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 207–212-betlar.
4. Ismoilov M. O‘zbek xalq etnografiyasi. – Toshkent: Universitet, 2014. – 90–95-betlar.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

5. Banks J.A. Cultural Diversity and Education. – New York: Routledge, 2016. – pp. 72–78.
6. Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. – New York: Teachers College Press, 2018. – pp. 40–46.
7. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – California: Autodesk Foundation, 2000. – pp. 22–27.